University of Amsterdam

AIAS-HSI

Paul de Beer en Wieteke Conen

De impact van Covid-19 op de waarde en waardering van werk en het steunbeleid van de overheid

Kort & Bondig

7

De impact van Covid-19 op de waarde en waardering van werk en het steunbeleid van de overheid

Paul de Beer en Wieteke Conen

MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR

GOLDSCHMEDING FOUNDATION
MENS ▪ WERK ▪ ECONOMIE

September 2021
© P. de Beer, W. Conen, Amsterdam
Contact: aias-hsi@uva.nl
Bibliografische informatie:
Paul de Beer & Wieteke Conen (2021). De impact van Covid-19 op de waarde en waardering van werk en het steunbeleid van de overheid, AIAS-HSI Kort & Bondig 7. Amsterdam: AIAS-HSI, Universiteit van Amsterdam.
Informatie kan worden geciteerd mits de bron correct en helder wordt vermeld.
Reproductie voor eigen/intern gebruik is toegestaan.
Publicaties in de reeks Kort & Bondig zijn te downloaden op de website http://aias-hsi.uva.nl/ onder “Publicaties”.
ISSN online: 2666-5476

Dit is de zevende publicatie in de reeks 'Kort & Bondig' die onderzoeksinstituut AIAS-HSI van de Universiteit van Amsterdam uitbrengt om in kort bestek en op toegankelijke wijze uitkomsten te presenteren van recent verricht onderzoek.

Deze 'Kort & Bondig' geeft de eerste resultaten van de Waarde van Werk Monitor 2021 (WWM'21), een representatief onderzoek naar opvattingen onder de Nederlandse bevolking over werk, dat in mei 2021 is uitgevoerd. In deze 'Kort & Bondig' wordt besproken wat de gevolgen van de Covid-19 pandemie zijn geweest voor de waarde en waardering van (betaald) werk en hoe de bevolking de steunmaatregelen van de overheid waardeert. Deze rapportage maakt onderdeel uit van het bredere onderzoek 'Waarde van Werk III', dat AIAS-HSI met steun van de Goldschmeding Foundation uitvoert.

Later in 2021 en in 2022 zal nog een aantal 'Kort & Bondigs' verschijnen waarin andere uitkomsten van de Waarde van Werk Monitor worden gepresenteerd. Hierin zal onder meer de rol van de werkgever bij het realiseren van de waarde van werk worden belicht.

Inhoud

Inleiding 6
Hoe belangrijk is betaald werk? 9
Het belang van verschillende aspecten van werk 14
Hoe is het werk veranderd door de coronacrisis? 19
Thuis werken: vóórkomen, wensen en effecten 25
De waardering van de steunmaatregelen van de overheid 31
De gevolgen van de coronacrisis voor gezondheid en financiën 34
Conclusie 37

Inleiding

De coronacrisis heeft een grote impact gehad op de arbeidsmarkt. Duizenden mensen zijn hun baan kwijtgeraakt, al hebben de meesten van hen inmiddels weer nieuw werk gevonden. Een veelvoud van dit aantal is tijdens de coronacrisis tijdelijk minder uren gaan werken of is thuis gaan werken. Over deze effecten van de coronacrisis zijn al veel cijfers gepresenteerd. We weten echter nog weinig over hoe de werkenden en niet-werkenden zelf de gevolgen van de coronacrisis voor het werk hebben ervaren. Is de betekenis van (betaald) werk voor hen veranderd? Zijn zij bepaalde aspecten van het werk belangrijker of juist minder belangrijk gaan vinden? Hoe hebben zij het thuis werken ervaren en wat zijn hun wensen voor de toekomst? En vinden zij dat de overheid genoeg heeft gedaan om de gevolgen van de crisis voor verschillende groepen op de arbeidsmarkt te verzachten of te compenseren? Deze vragen over de beleving en de waardering van de gevolgen van de coronacrisis staan centraal in deze Kort & Bondig.

De gegevens die hier worden gepresenteerd zijn ontleend aan een representatief onderzoek onder de Nederlandse bevolking dat in mei 2021 is uitgevoerd als onderdeel van het Waarde van Werk-onderzoek van AIAS-HSI (zie het kader voor de opzet van het onderzoek). Omdat in het voorjaar van 2019 een soortgelijk onderzoek is uitgevoerd, waarbij ten dele dezelfde vragen zijn gesteld, kunnen we ook een vergelijking maken met de antwoorden die de respondenten toen gaven. Dat biedt goed inzicht in de vraag of de waarde en waardering van werk door de bevolking in deze periode van twee jaar is veranderd. Hierbij past wel de kanttekening dat er in deze twee jaar meer is gebeurd dan alleen de Covid-19 pandemie, zodat we niet met zekerheid kunnen zeggen dat alle veranderingen *het gevolg* zijn van de coronacrisis.

Opzet van de Waarde van Werk Monitor

De Waarde van Werk Monitor 2021 (WWM'21) is de tweede meting van de Waarde van Werk Monitor. De eerste meting vond plaats in het voorjaar van 2019 (WWM'19) (zie voor meer informatie het eindrapport https://aias-hsi.uva.nl/binaries/content/assets/subsites/hugo-sinzheimer-institute/map-1/waarde_van_werk_final.pdf). De WWM is opgezet om de waarde(ring) van werk onder de Nederlandse bevolking in kaart te brengen in relatie tot de organisatie- en institutionele context. De Waarde van Werk Monitor bestaat uit een vragenlijst die online wordt afgenomen onder een steekproef van de Nederlandse bevolking. De vragenlijst telt in 2021 circa 50 vragen die betrekking hebben op thema's als maatschappelijke participatie, waarde(n) van werk, tijdsbesteding, kwaliteit van werk, instituties, kenmerken van de (arbeids)organisatie en van de respondent. Door middel van weging op basis van geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie ontstaat een representatief beeld voor de Nederlandse bevolking van 18-70 jaar. De vragenlijst voor WWM'21 is tussen 4 en 25 mei 2021 ingevuld door 4.008 respondenten van 18-70 jaar. Een deel van de vragenlijst van WWM'21 was identiek aan die van WWM'19. Voor deze vragen kunnen we dus direct een vergelijking maken tussen de antwoorden in 2019 en 2021. Een ander deel bestond uit nieuwe vragen, waarvan verschillende betrekking hebben op de gevolgen van de coronacrisis. Het gaat hierbij om een beoordeling door de respondenten zelf van de impact van Covid-19. In deze *Kort & Bondig* rapporteren we zowel over de veranderingen tussen 2019 en 2021, als over de beoordeling van de effecten van de coronacrisis door de respondenten zelf.

We gaan in deze *Kort & Bondig* eerst in op de plaats die betaald werk in het leven van mensen inneemt. Vervolgens gaan we na welke aspecten van

betaald werk mensen het belangrijkst vinden en hoe dit is veranderd tijdens de coronacrisis. Daarna bespreken we de feitelijke veranderingen in het werk door de crisis: zijn mensen meer of minder werk gaan doen, hun werk kwijtgeraakt of andere werkzaamheden gaan doen? En welke aspecten van het werk zijn verbeterd of verslechterd? Vervolgens besteden we aandacht aan het thuis werken: hoeveel mensen zijn gaan thuis werken, welke positieve en negatieve effecten verwachten zij van thuis werken en wat zijn hun wensen ten aanzien van thuis werken in de toekomst? Hierna richten we ons op de waardering van de noodmaatregelen die de overheid tijdens de crisis voor verschillende groepen, zoals werknemers met een vast of flexibel contract, zzp'ers en kleine en grote ondernemingen, heeft genomen. Heeft de overheid volgens de respondenten genoeg of te weinig voor deze groepen gedaan? Tot slot gaan we kort in op de gevolgen van de coronacrisis voor de gezondheid op het werk en voor de financiële situatie van de respondenten.

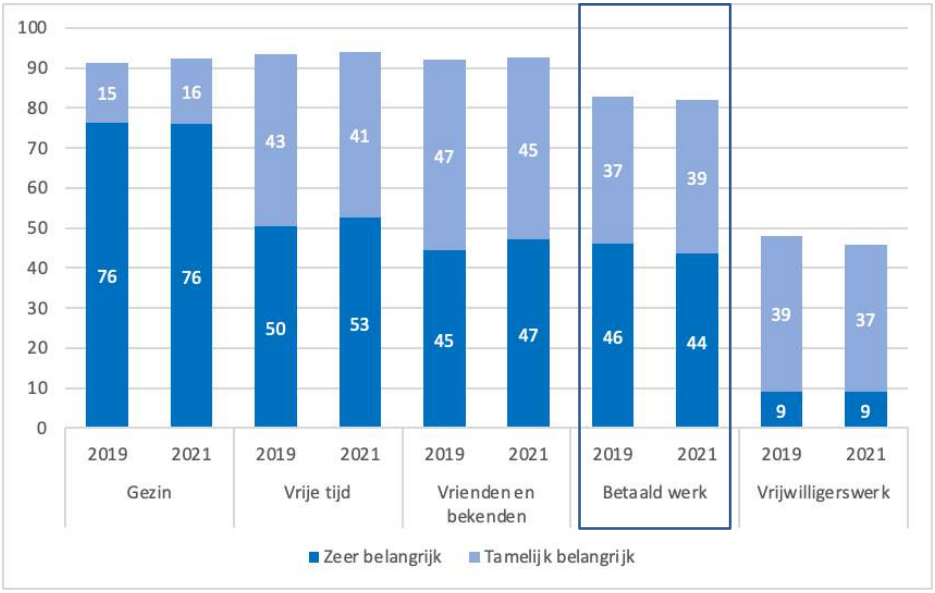
Hoe belangrijk is betaald werk?

Hoe centraal staat betaald werk in het leven van mensen? De respondenten is gevraagd a) hoe belangrijk zij betaald werk en een aantal andere onderwerpen in hun leven vinden, en b) of zij deze sinds het begin van de coronacrisis belangrijker of minder belangrijk zijn gaan vinden. De antwoorden op de eerste vraag kunnen we vergelijken met de antwoorden die de respondenten in 2019 gaven. Figuur 1 laat zien dat de verschillen tussen 2019 en 2021 klein zijn, maar dat er wel enkele veranderingen zijn opgetreden.[1] Zowel in 2019 als in 2021 vinden ruim vier op de vijf respondenten betaald werk tamelijk of zeer belangrijk. Dit is minder dan de ruim negen op de tien respondenten die het gezin, vrienden en bekenden en vrije tijd tamelijk of zeer belangrijk vinden. Het percentage respondenten dat een onderwerp *zeer* belangrijk vindt is veruit het grootst bij het gezin. In 2021 vonden minder respondenten betaald werk zeer belangrijk dan vrienden en bekenden en vrije tijd. In 2019 waren deze verschillen kleiner. Vrijwilligerswerk wordt over het algemeen duidelijk minder belangrijk gevonden en is tussen 2019 en 2021 nog iets in belang afgenomen.

Per saldo zijn de respondenten gezin, vrienden en bekenden en vrije tijd in 2021 iets belangrijker gaan vinden dan in 2019 en betaald werk en vrijwilligerswerk iets minder belangrijk. Als we deze veranderingen mogen toeschrijven aan de coronacrisis lijkt door de crisis zowel betaald als onbetaald werk een wat minder centrale plaats in het leven te hebben gekregen en zijn gezin, vrienden en vrije tijd nog meer centraal komen staan.

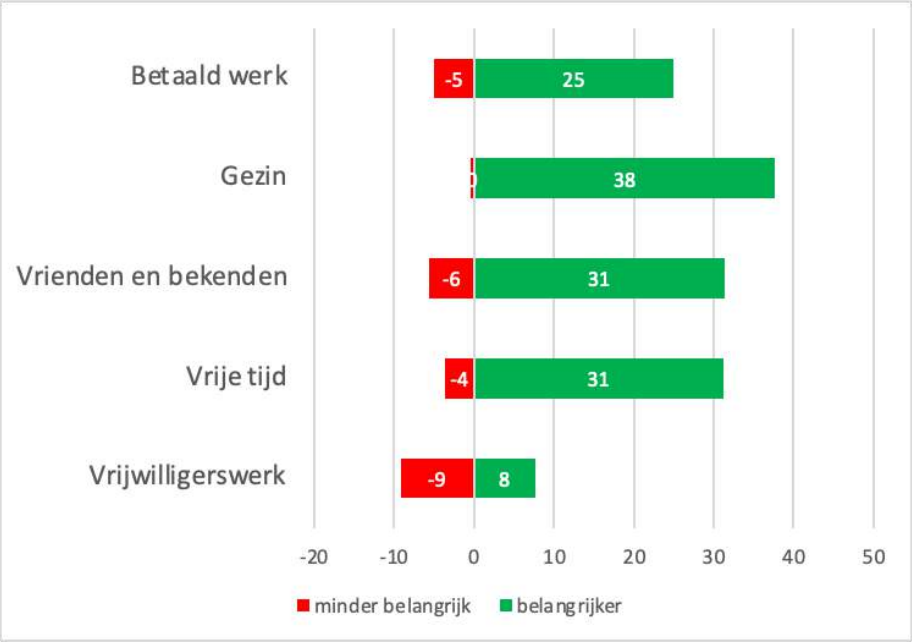
[1] Alle veranderingen die in de tekst worden genoemd zijn statistisch significant bij 95%.

Figuur 1. Belang in het leven van een aantal zaken, 2019 en 2021 (% van alle respondenten)

Als we expliciet aan de respondenten vragen of ze de verschillende onderwerpen sinds het begin van de coronacrisis belangrijker zijn gaan vinden, zeggen zij bij ieder onderwerp, behalve vrije tijd, vaker dat het belangrijker is geworden dan dat het minder belangrijk is geworden (Figuur 2).

Figuur 2. Bent u deze onderwerpen sinds het begin van de coronacrisis belangrijker of juist minder belangrijk gaan vinden? (% van alle respondenten)

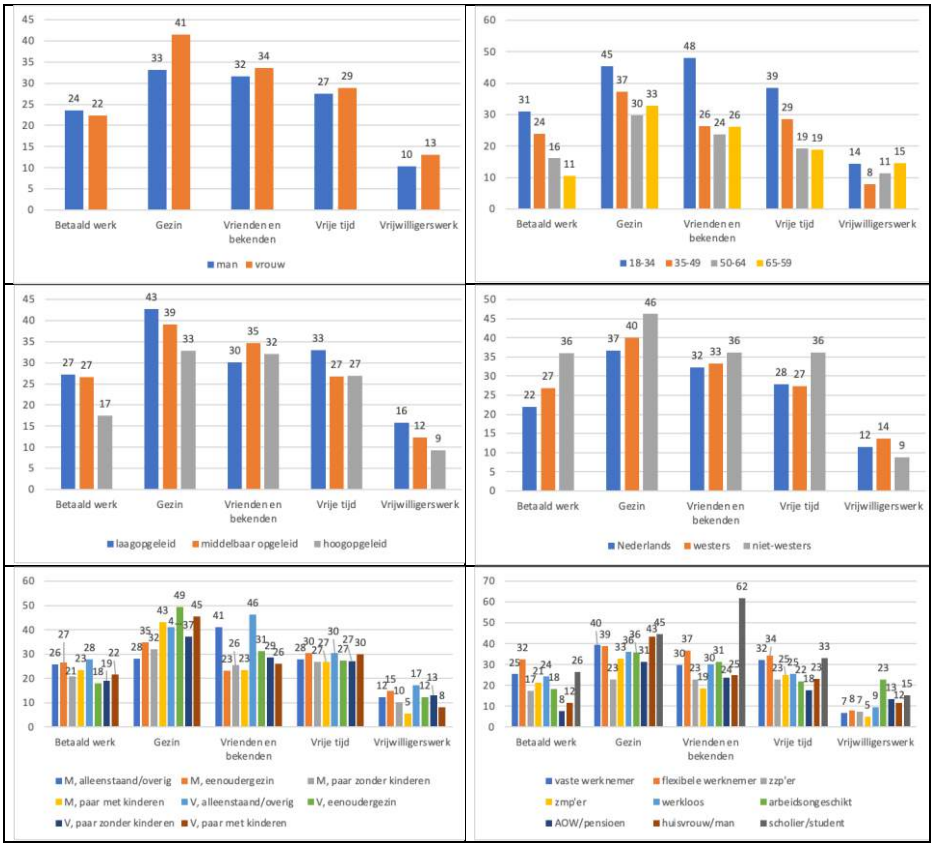
In de beleving van de respondenten zelf zijn zij deze onderwerpen dus belangrijker gaan vinden dan uit de vergelijking van de scores in 2019 en 2021 blijkt.[2] Vooral het gezin heeft voor een relatief groot deel van de respondenten (bijna twee op de vijf) aan belang gewonnen, maar ook bij vrienden en bekenden en vrije tijd geeft bijna een op de drie aan dat deze belangrijker zijn geworden. Bij betaald werk is dit een op de vier. Er zijn maar weinig respondenten die een van de onderwerpen minder belangrijk zijn gaan vinden. De uitzondering vormt vrijwilligerswerk, dat bijna een op de tien respondenten

[2] Strikt genomen is het natuurlijk mogelijk dat respondenten een bepaald onderwerp zowel in 2019 en 2021 als tamelijk belangrijk (of zeer belangrijk) aanduiden, maar het niettemin (iets) belangrijker zijn gaan vinden.

minder belangrijk is gaan vinden, iets meer dan het aantal voor wie vrijwilligerswerk belangrijker is geworden.

In Figuur 3 gaan we na of er tussen verschillende groepen verschillen bestaan in de mate waarin zij de vijf onderwerpen belangrijker zijn gaan vinden. Tussen de verschillende groepen die wij onderscheiden zijn er nauwelijks verschillen in de volgorde van de vijf onderwerpen naar de mate waarin zij deze belangrijker zijn gaan vinden. In bijna elke groep vinden de meeste mensen dat het gezin belangrijker is geworden, gevolgd door vrienden en bekenden en vrije tijd, pas dan betaald werk en het minst vrijwilligerswerk. Alleen onder jongeren (onder 35 jaar) en alleenstaanden en 'overigen' (waaronder thuiswonende kinderen) is een hoger percentage vrienden en bekenden belangrijker gaan vinden dan het gezin. Drie op de vijf scholieren en studenten zeggen dat vrienden en bekenden voor hen belangrijker zijn geworden. Verder zien we dat vooral vrouwen, jongeren, laagopgeleiden, respondenten met een niet-westerse achtergrond, alleenstaande moeders, huisvrouwen/mannen en scholieren/studenten het gezin belangrijker zijn gaan vinden. Jongeren springen eruit doordat zij bij alle onderwerpen (behalve vrijwilligerswerk) het vaakst zeggen dat zij deze belangrijker zijn gaan vinden. Het belang van betaald werk is vooral toegenomen voor jongeren, laag- en middelbaar opgeleiden, mensen met een niet-westerse achtergrond en werknemers, vooral die met een flexibel contract.

Figuur 3. Aandeel respondenten dat verschillende onderwerpen belangrijker is gaan vinden naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, herkomst, huishoudenspositie en sociaaleconomische categorie

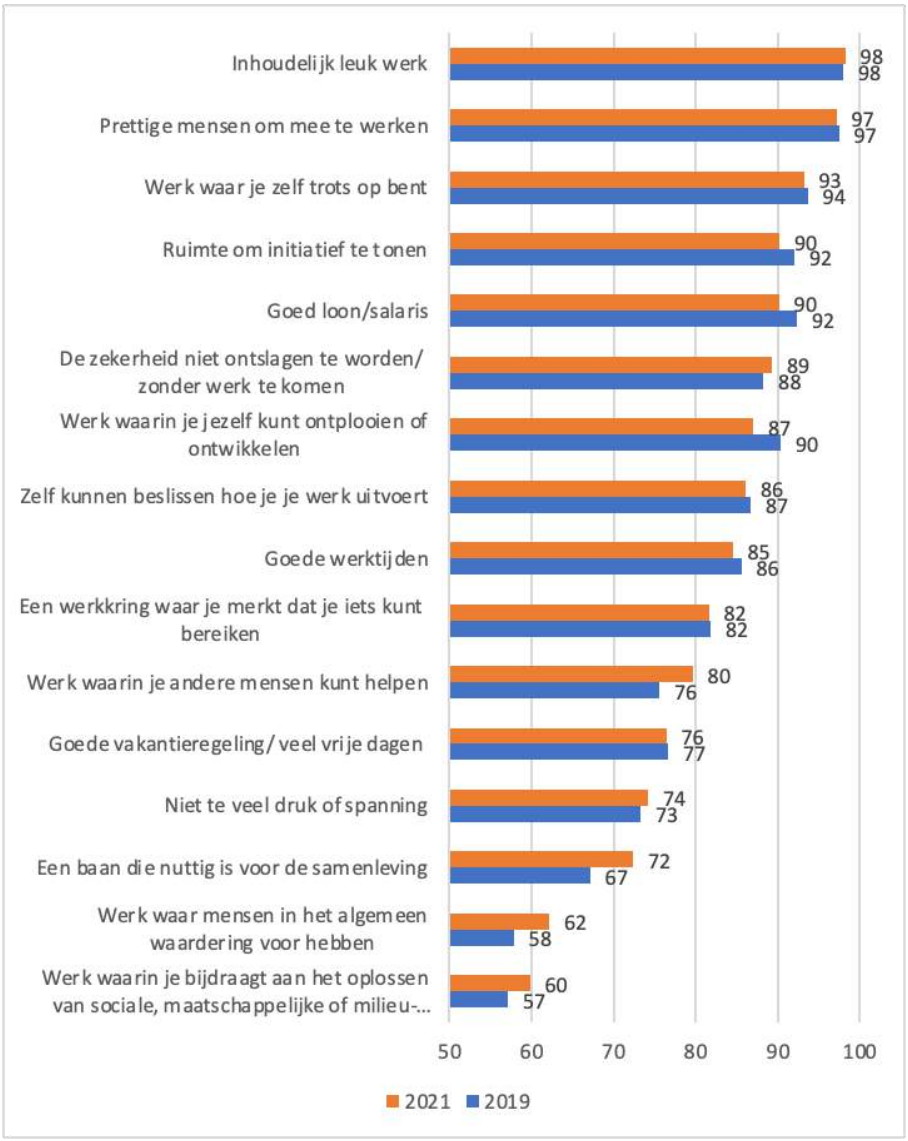

Het belang van verschillende aspecten van werk

Naast het belang van betaald werk in vergelijking met andere levensdomeinen is de respondenten ook gevraagd hoe belangrijk zij verschillende aspecten van betaald werk vinden, en of dit sinds 2019 is veranderd. Figuur 4 laat zien dat zowel in 2019 als in 2021 de meeste mensen inhoudelijk leuk werk en prettige mensen om mee te werken tamelijk of zeer belangrijk vinden, gevolgd door werk waar je zelf trots op bent, ruimte om initiatief te tonen en goed loon/salaris. Terwijl het percentage dat inhoudelijk leuk werk en prettige mensen belangrijk vindt vrijwel gelijk is gebleven, is het percentage dat trots zijn op je werk, ruimte voor initiatief en loon/salaris belangrijk vindt iets afgenomen. Zes aspecten worden in 2021 vaker als belangrijk aangeduid dan in 2019, namelijk de zekerheid niet ontslagen te worden of zonder werk te komen, werk waarin je andere mensen kunt helpen, niet te veel druk of spanning, een baan die nuttig is voor de samenleving, werk waar mensen in het algemeen waardering voor hebben en werk waarin je bijdraagt aan het oplossen van sociale, maatschappelijke of milieu-gerelateerde problemen.

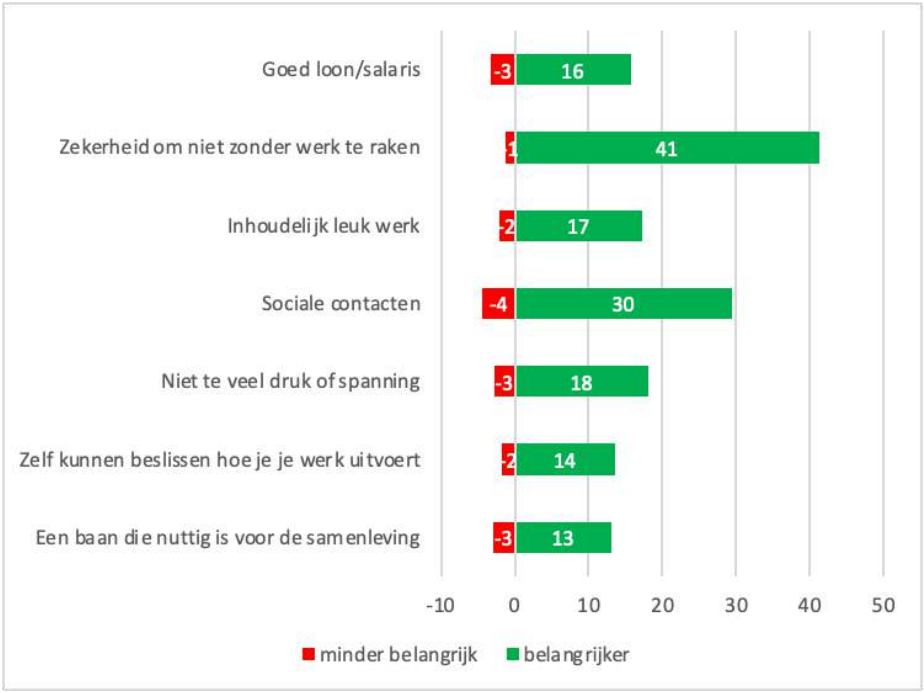
Het is aannemelijk dat het grotere belang van al deze zes aspecten verband houdt met de coronacrisis. De stijging van de werkloosheid als gevolg van de crisis heeft het belang van behoud van werk vergroot, de combinatie van thuis werken en privétaken (zoals het thuis opvangen van de kinderen tijdens de lockdown) heeft ertoe geleid dat mensen niet teveel druk of spanning belangrijker zijn gaan vinden en de andere vier aspecten hebben alle betrekking op het maatschappelijke belang en de maatschappelijke waardering van het werk, die door de aandacht voor ‘vitale’ of ‘essentiële’ beroepen meer op de voorgrond zijn komen staan.

Figuur 4. Percentage respondenten dat een bepaald aspect van betaald werk tamelijk of zeer belangrijk vindt

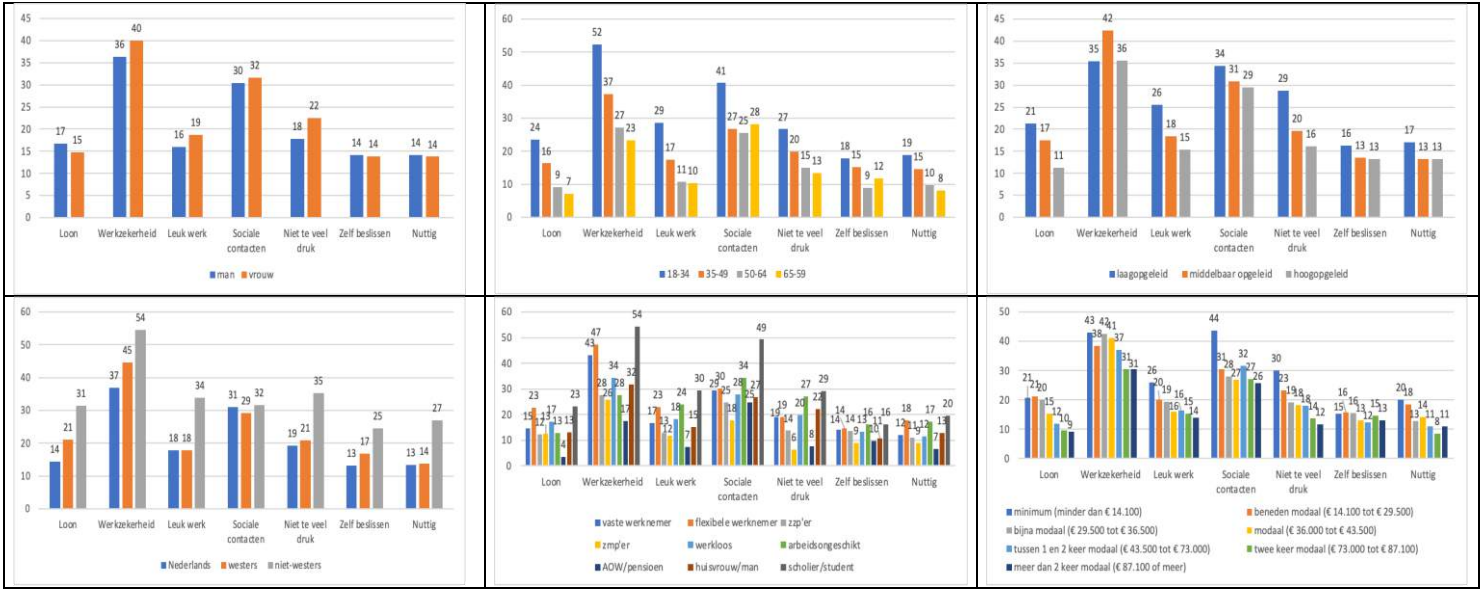
Van zeven aspecten van betaald werk is expliciet aan de respondenten gevraagd of zij deze belangrijker zijn gaan vinden tijdens de coronacrisis. Figuur 5 laat zien dat bij elk van deze zeven aspecten een veel groter percentage zegt dat men het belangrijker is gaan vinden dan minder belangrijk. Het sterkst geldt dit voor de zekerheid om niet zonder werk te raken en voor sociale contacten. Het ligt voor de hand dat het laatste verband houdt met de regels voor 'social distancing' en het veelvuldig thuis werken (zie hierna) tijdens de coronacrisis.

Figuur 5. Bent u de volgende aspecten tijdens de coronacrisis belangrijker of juist minder belangrijk gaan vinden? (% van alle respondenten)

Figuur 6 laat zien in welke mate er verschillen zijn tussen groepen respondenten in hun opvatting dat bepaalde werkaspecten belangrijker zijn geworden. Anders dan in Figuur 3 laten we nu niet verschillen naar huishoudenspositie en geslacht zien, maar verschillen naar inkomensniveau van het huishouden, omdat we hier grotere verschillen vinden. Werkzekerheid wordt door alle groepen het vaakst genoemd als werkaspect dat belangrijker is geworden, met uitzondering van arbeidsongeschikten en gepensioneerden. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn klein, maar mannen vinden wat vaker dat het loon belangrijker is geworden en vrouwen noemen vaker werkzekerheid en niet te veel druk en spanning. Jongeren vinden bij alle werkaspecten het vaakst dat deze belangrijker zijn geworden, in het bijzonder werkzekerheid en sociale contacten. Laagopgeleiden vinden relatief vaak dat het loon en leuk werk belangrijker zijn geworden, terwijl hoogopgeleiden deze werkaspecten veel minder vaak noemen. Middelbaar opgeleiden noemen het vaakst werkzekerheid. Personen met een niet-westerse achtergrond zeggen bij alle werkaspecten vaker dat deze belangrijker zijn geworden dan mensen met een Nederlandse of westerse achtergrond, met uitzondering van sociale contacten, waar er nauwelijks verschillen zijn naar herkomst. Vaste en flexibele werknemers, maar vooral ook scholieren en studenten zijn werkzekerheid het vaakst belangrijker gaan vinden. De laatste groep is ook het vaakst sociale contacten belangrijker gaan vinden. Ten slotte zien we dat de lagere inkomensgroepen de verschillende werkaspecten – met uitzondering van zelf beslissingen kunnen nemen – vaker belangrijker zijn gaan vinden dan de hogere inkomensgroepen.

Figuur 6. Percentage van de respondenten dat een bepaald werkaspect belangrijker is gaan vinden naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, herkomst, sociaaleconomische categorie en inkomensklasse

Hoe is het werk veranderd door de coronacrisis?

In de vorige paragrafen ging het om (veranderingen in) opvattingen over werk. Maar hoe zit het feitelijk met het werk van de respondenten? Is dit veranderd als gevolg van de coronacrisis en, zo ja, op welke wijze?

Aan de werkende respondenten is allereerst gevraagd of hun betaalde werkzaamheden als gevolg van de coronacrisis zijn toe- of afgenomen (Tabel 1). Bijna driekwart van de respondenten zegt dat hun betaalde werkzaamheden niet zijn veranderd. 11% is minder gaan werken of is het werk geheel kwijtgeraakt, terwijl voor 14% van de respondenten de werkzaamheden juist zijn toegenomen. De crisis heeft voor verschillende groepen dus uiteenlopende effecten gehad.

Tabel 1. In welke mate zijn uw betaalde werkzaamheden in het afgelopen jaar toe- of afgenomen als gevolg van de coronacrisis? (% van de werkende respondenten)

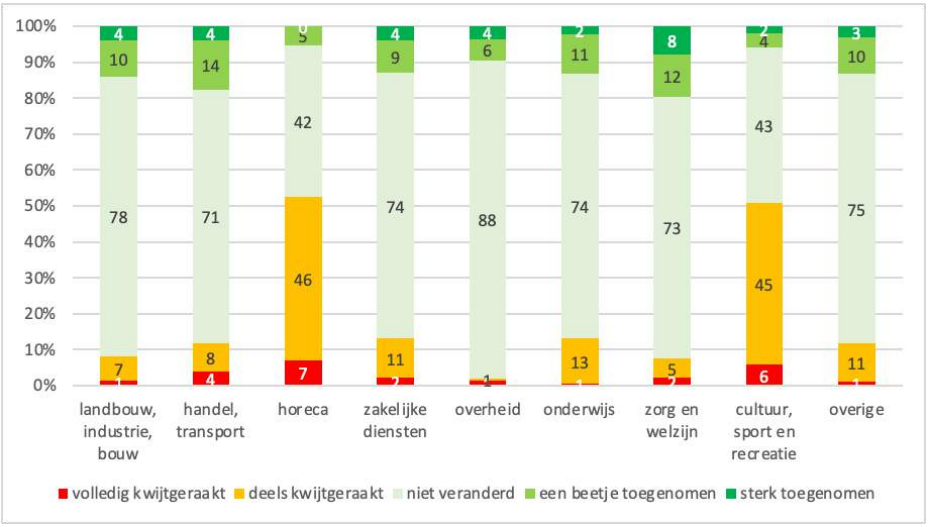
Ik ben mijn betaalde werkzaamheden volledig kwijtgeraakt	2,1
Ik ben mijn betaalde werkzaamheden deels kwijtgeraakt	9,8
Mijn betaalde werkzaamheden zijn niet veranderd	74,3
Mijn betaalde werkzaamheden zijn een beetje toegenomen	9,7
Mijn betaalde werkzaamheden zijn sterk toegenomen	4,2
Totaal	100,0

De verandering in de betaalde werkzaamheden hangt sterk samen met de sector waarin men (momenteel) werkzaam is. In de horeca en de sector cultuur, sport en recreatie – twee sectoren die zwaar werden getroffen door de lockdowns – geeft ruim de helft van de respondenten aan dat zij hun werkzaamheden deels of volledig zijn kwijtgeraakt.[3] In de andere sectoren betreft dit hooguit 14%. De respondenten die werkzaam zijn in handel en transport en in zorg en welzijn geven het vaakst aan dat hun werkzaamheden

[3] Het aandeel dat het werk volledig is kwijtgeraakt wordt onderschat, doordat alleen van degenen die in 2021 nog betaald werk hadden de sector bekend is.

zijn toegenomen, hoewel toch ook in deze sector meer dan 70% zegt dat de hoeveelheid werk niet is veranderd.

Figuur 7. Verandering in betaalde werkzaamheden naar sector (% respondenten per sector)

Het bovenstaande beeld wordt bevestigd door de antwoorden op de vraag of men tijdens de crisis meer of minder uren per week is gaan werken (Tabel 2). Terwijl 22% meer of veel meer uren per week aan het werk is gaan besteden, is 14% juist minder uren gaan werken. Ook hier zien we een zeker polariserend effect van de crisis.

Tabel 2. Besteedt u – alles bij elkaar genomen - doorgaans meer of minder uren per week aan uw werk dan vóór de coronacrisis? (% van de werkzame respondenten)

Veel meer	3,6
Meer	18,8
Ongeveer gelijk	63,2
Minder	11,2
Veel minder	3,2
Totaal	100,0

Ook in dit geval springen de werkenden in de horeca en in cultuur, sport en recreatie eruit doordat in deze sectoren veruit het grootste percentage (veel) minder is gaan werken.

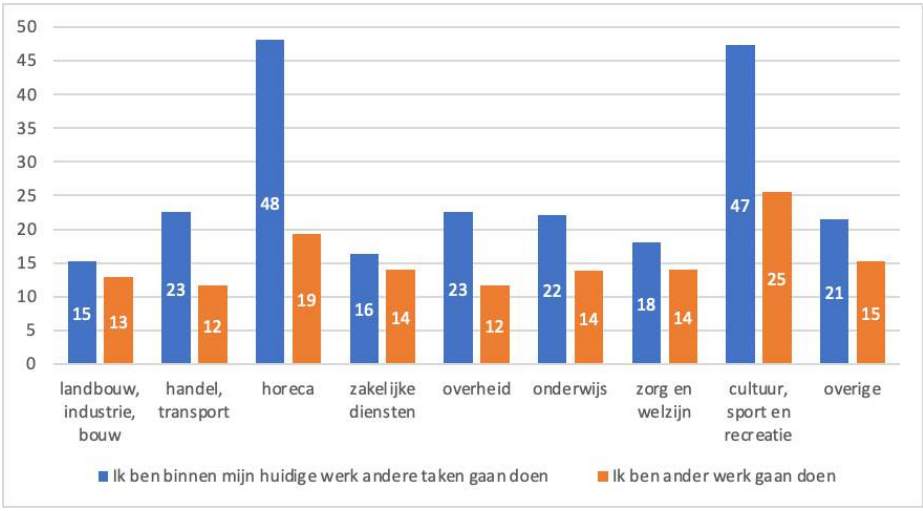
Behalve de hoeveelheid werkzaamheden hebben we ook gevraagd of de respondenten andere werkzaamheden zijn gaan doen (Tabel 3). Een op de vijf werkenden is binnen haar/zijn huidige werk andere taken gaan doen, terwijl een op de zeven geheel ander werk is gaan doen, dat wil zeggen een andere baan heeft gekregen of (indien men zelfstandige is) nieuwe opdrachten of nieuwe klanten heeft gekregen.

Tabel 3. Is uw werk in het afgelopen jaar op een of meerdere van de onderstaande manieren veranderd als gevolg van de coronacrisis? (% van de werkzame respondenten)

Ik ben binnen mijn huidige werk andere taken gaan doen	21,1
Ik ben ander werk gaan doen (een andere baan, of nieuwe opdrachten of klanten)	14,0

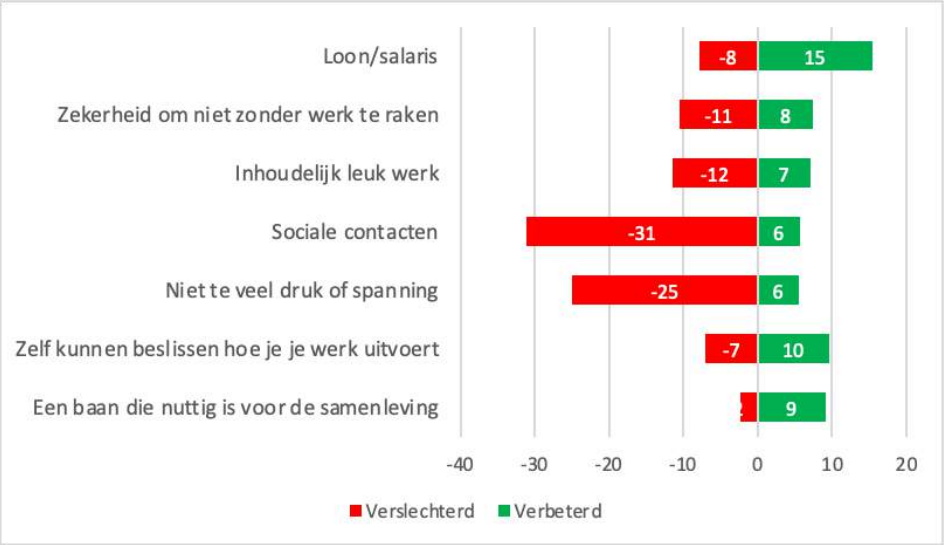
Ook in dit geval springen de horeca en cultuur, sport en recreatie eruit doordat veruit het hoogste percentage (bijna de helft) andere taken is gaan doen (Figuur 8). In alle andere sectoren is dit minder dan een kwart. Het percentage dat ander werk is gaan doen ligt in de horeca en in cultuur, sport en recreatie echter niet zoveel hoger dan in de andere sectoren. Hierbij past wel de kanttekening dat als werkenden in de horeca en in cultuur, sport en recreatie in een andere sector zijn gaan werken zij in deze figuur bij die andere sector zijn ingedeeld.

Figuur 8. Verandering in werkzaamheden als gevolg van de coronacrisis naar sector waarin men in 2021 werkzaam is (% werkenden per sector)

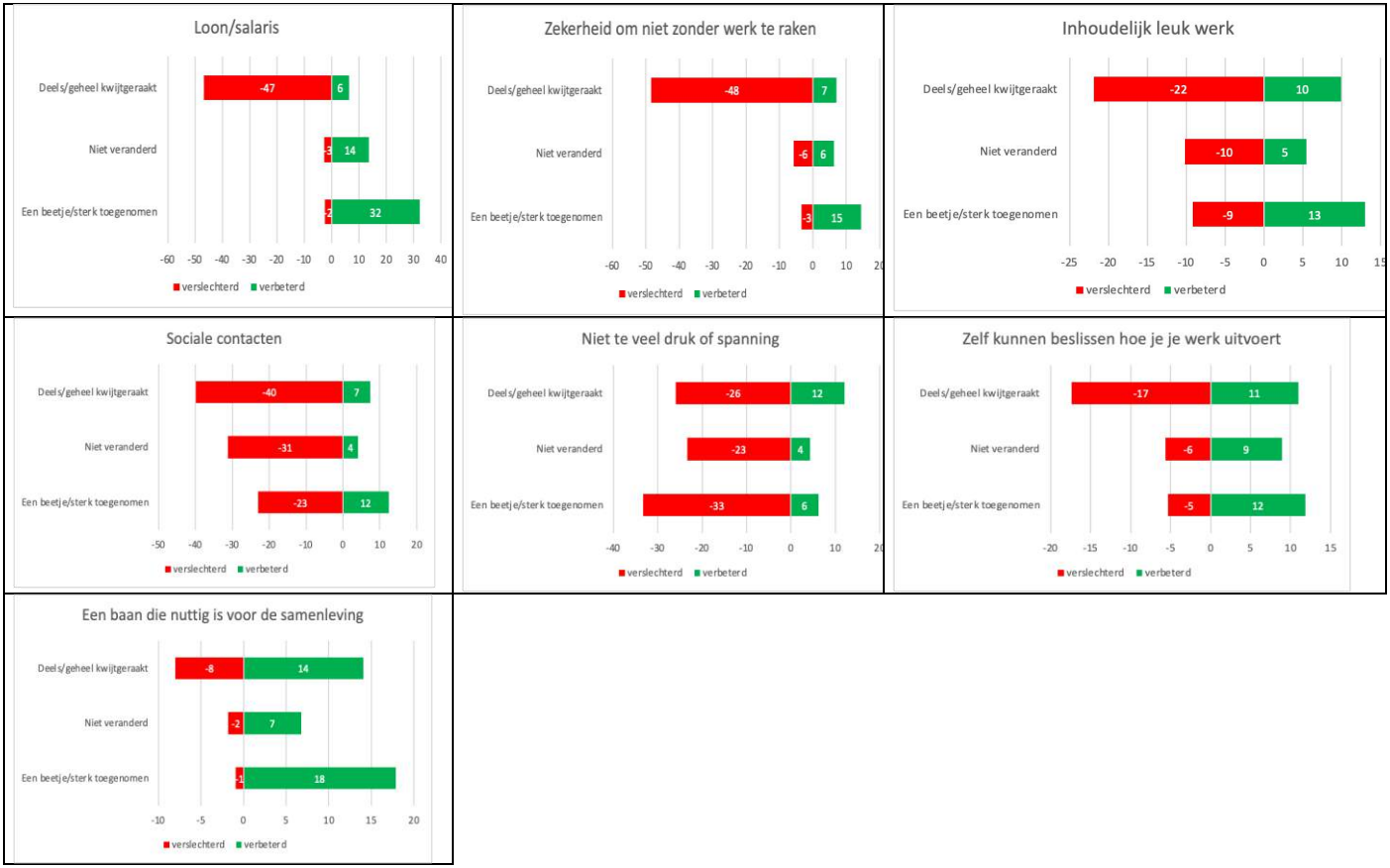
In het vorige hoofdstuk hebben we laten zien in hoeverre de respondenten zeven aspecten van het werk belangrijker zijn gaan vinden. Vervolgens hebben we hen gevraagd of deze aspecten sinds het begin van de coronacrisis zijn verbeterd of verslechterd. Figuur 9 laat een gedifferentieerd beeld zien. Steeds geeft een ruime meerderheid aan dat de werkaspecten niet zijn veranderd. Bij sociale contacten en niet te veel druk of spanning geeft een relatief groot deel van de respondenten aan dat deze aspecten verslechterd zijn. Maar bij het loon/salaris, zelf kunnen beslissen hoe je je werk uitvoert en een baan die nuttig is voor de samenleving signaleert een (iets) groter deel een verbetering dan een verslechtering, hoewel driekwart of meer zegt dat deze aspecten niet veranderd zijn.

Figuur 9. Zijn de volgende aspecten van uw huidige werk sinds het begin van de coronacrisis verbeterd of juist verslechterd? (% van de werkzame respondenten)

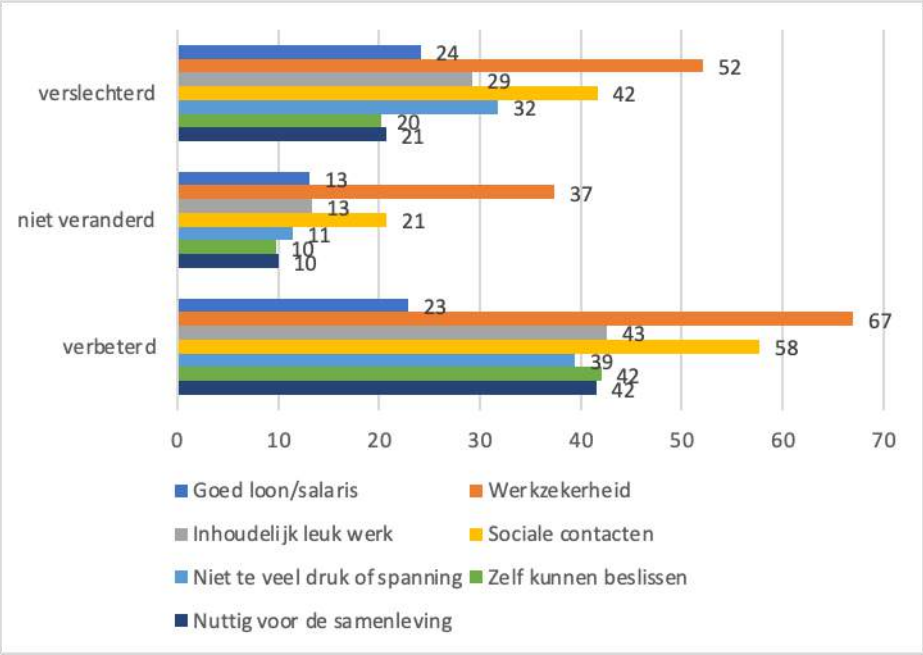
In hoeverre hangen de ervaren verbeteringen of verslechteringen in de verschillende werkaspecten samen met de veranderingen in de hoeveelheid werk, zoals weergegeven in Tabel 2? Figuur 10 laat zien dat bij zes van de zeven gevraagde werkaspecten degenen die hun werkzaamheden als gevolg van de crisis deels of geheel zijn kwijtgeraakt, het vaakst zeggen dat er sprake is van een verslechtering. Dit geldt niet alleen voor degenen die hun werk geheel zijn kwijtgeraakt, maar ook voor degenen die minder zijn gaan werken (niet in de figuur). Alleen bij 'niet te veel druk of spanning' scoren degenen die minder zijn gaan werken juist wat gunstiger. Bij degenen wier werkzaamheden een beetje of sterk zijn toegenomen, zijn vijf van de werkaspecten vaker verbeterd dan verslechterd. Alleen bij sociale contacten en niet te veel druk of spanning zegt een groter percentage dat deze zijn verslechterd dan verbeterd.

Figuur 10. Verbetering of verslechtering van werkaspecten naar verandering in de hoeveelheid werk

Is er een samenhang tussen de mate waarin verschillende werkaspecten zijn verbeterd of verslechterd en de mate waarin respondenten die werkaspecten belangrijker of minder belangrijk zijn gaan vinden? In Figuur 11 hebben we de respondenten telkens in drie groepen verdeeld, namelijk degenen die vinden dat een werkaspect is verslechterd, degenen die zeggen dat het niet is veranderd en degenen die vinden dat het is verbeterd. Bij iedere groep tonen we vervolgens het percentage dat zegt dat men het desbetreffende werkaspect belangrijker is gaan vinden. We zien dat de respondenten die zeggen dat een bepaald werkaspect is verbeterd ook het vaakst zeggen dat zij dat werkaspect belangrijker zijn gaan vinden. De enige uitzondering is 'goed loon/salaris': degenen die zeggen dat dit wekaspect is verslechterd zeggen iets vaker dat zij het loon/salaris belangrijker zijn gaan vinden dan degenen die zeggen dat hun loon of salaris is verbeterd. In alle gevallen vinden de werkenden die zeggen dat een werkaspect *niet* is veranderd het *minst* vaak dat dit werkaspect belangrijker is geworden. Degenen die een verandering in een werkaspect hebben ervaren – of dit nu een verbetering of een verslechtering is – zeggen dus het vaakst dat zij dit aspect belangrijker zijn gaan vinden. Wat de verklaring hiervoor is, is niet duidelijk. Wellicht zijn degenen die het meest 'indifferent' zijn ten aanzien van een werkaspect ook het minst geneigd een verbetering of verslechtering in dat werkaspect te signaleren. Maar het is ook denkbaar dat wie een verbetering of verslechtering in een werkaspect signaleert daardoor extra opmerkzaam wordt over het belang van dat werkaspect.

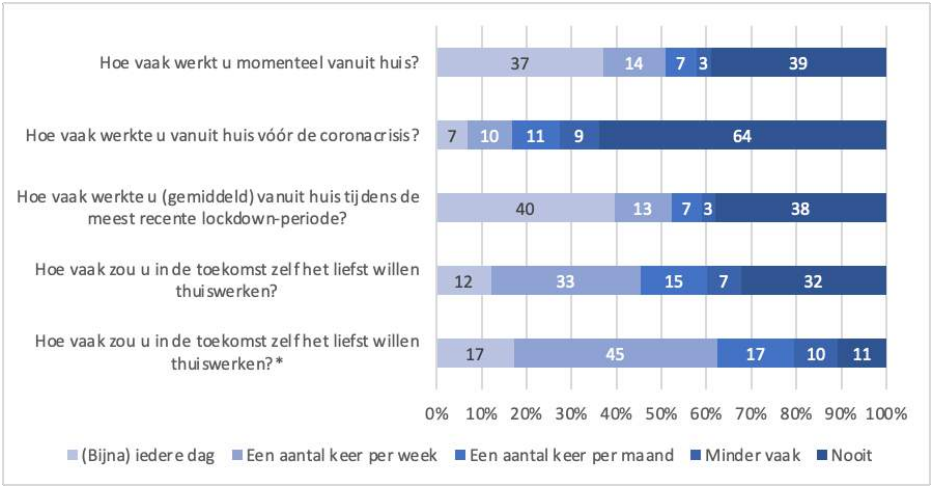
Figuur 11. Percentage werkenden dat verschillende werkaspecten belangrijker zijn gaan vinden naar de feitelijke verandering in dat werkaspect

Thuis werken: vóórkomen, wensen en effecten

Dat veel werkenden sinds de coronacrisis thuis zijn gaan werken, is geen verrassing. Op het moment van de enquête (mei 2021) werkte de helft van de ondervraagden minimaal een aantal keren per week thuis, terwijl dit voor de crisis slechts 17% was (Figuur 12). Het lijkt erop dat het thuis werken velen goed bevalt, want bijna de helft zegt dat men in de toekomst ook minimaal een aantal keer per week thuis zou willen werken. Het aandeel dat iedere dag thuis wil werken is echter klein, 12%. Verder valt op dat een op de drie respondenten in de toekomst nooit thuis zou willen werken. Dit is de helft van het aandeel dat voor de crisis nooit thuiswerkte en ook nog iets minder dan het aantal dat tijdens de crisis nooit thuis werkte. Kortom, als het aan de respondenten ligt zal men in de toekomst beduidend vaker thuis werken dan voor de crisis, maar wel wat minder vaak dan tijdens de lockdowns. Overigens zeggen negen van de tien respondenten die op het moment van de enquête niet thuis werkten, dat het in hun (huidige) werk niet mogelijk is om vanuit huis te werken. Als we deze respondenten buiten beschouwing laten en ons beperken tot degenen die wel thuis kunnen werken, blijkt slechts 11% nooit thuis te willen werken en liefst 62% ten minste een aantal keren per week.

Figuur 12. Frequentie van thuis werken voor en tijdens de coronacrisis en in de toekomst (% van de werkende respondenten)

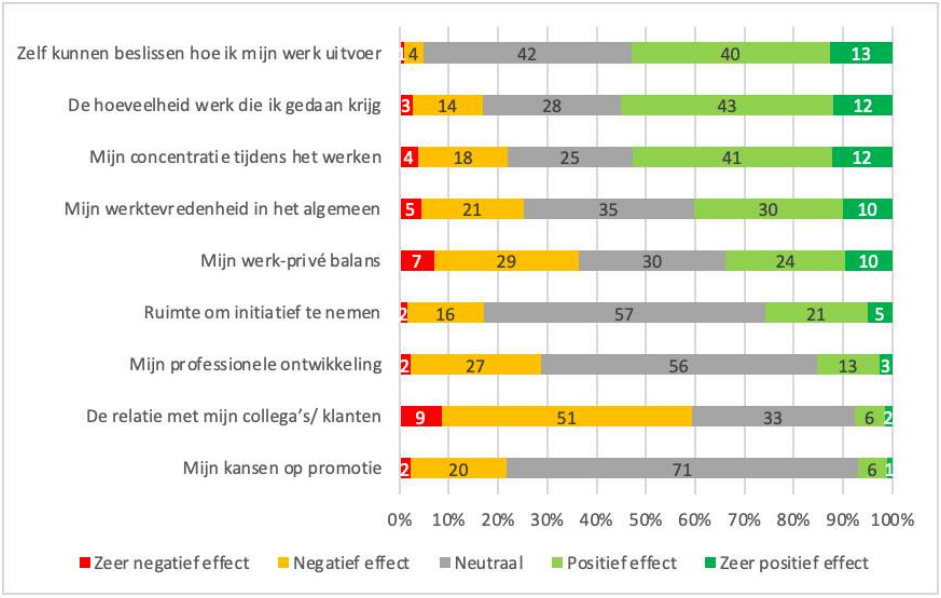

Noot *: Alleen respondenten die aangeven thuis te kunnen werken

Aan de respondenten (inclusief degenen die niet thuis werken) is ook gevraagd of zij denken dat thuis werken in het algemeen een positief of negatief effect heeft op een aantal aspecten van het werk. Figuur 13 laat zien dat er tussen de werkaspecten aanzienlijke verschillen zijn. Vooral voor de relatie met collega's of klanten verwachten veel respondenten, namelijk drie op de vijf, dat thuis werken een negatief effect heeft. Daar staat tegenover dat veel respondenten juist positieve verwachtingen hebben van het effect van thuis werken op het zelf kunnen beslissen over de uitvoering van het werk, de hoeveelheid werk die zij gedaan krijgen en hun concentratie tijdens het werken. Bij andere werkaspecten zijn de meningen meer verdeeld, vooral bij de werktevredenheid in het algemeen en bij de werk-privébalans. Bij de werktevredenheid verwacht 26% een negatief effect en 40% een positief effect. Bij de werk-privébalans zijn deze aandelen respectievelijk 36% en 34%. Als we alle negen mogelijke effecten in Figuur 13 overzien, blijken in vijf gevallen meer respondenten een positief dan een negatief effect te verwachten. Deze hebben vooral betrekking op de uitvoering van het werk. De

aspecten waarbij meer respondenten een negatief effect verwachten hebben vooral betrekking op de sociale of relationele aspecten van het werk.

Figuur 13. Denkt u dat vanuit huis werken in het algemeen een positief of negatief effect heeft op de volgende aspecten van uw werk? (% van de werkende respondenten)

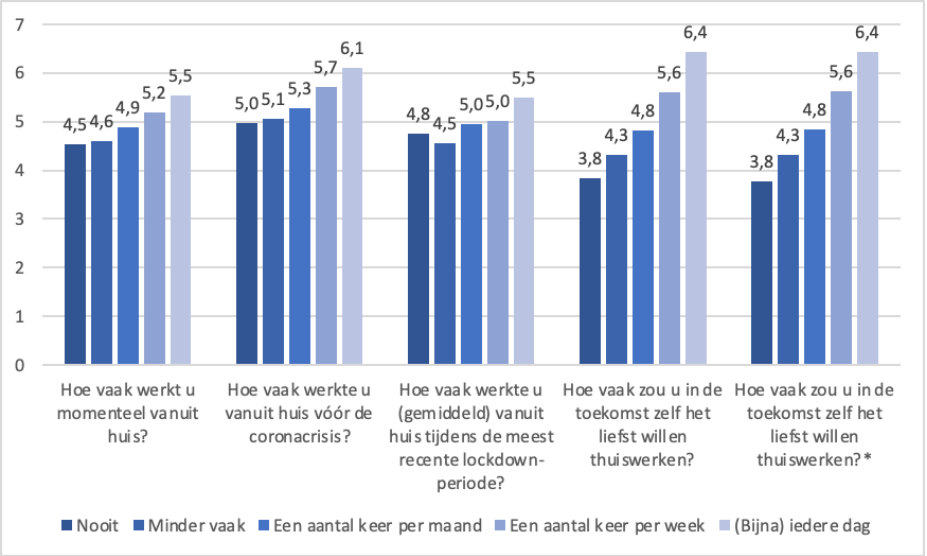

Op basis van de beoordeling van de verschillende effecten van thuis werken kan een overkoepelende schaal worden geconstrueerd[4] die loopt van 0 tot 10 en de mate aangeeft waarin men in het algemeen positieve effecten van thuis werken verwacht. Respondenten die in april 2021 al vaak thuis werkten verwachten er vaker positieve effecten van dan respondenten die toen weinig of niet thuis werkten (Figuur 14). Dit geldt ook voor respondenten die al voor de coronacrisis of tijdens de meest recente lockdown vaak thuis werkten. We zien, niet onverwacht, een nog sterkere samenhang tussen de beoordeling van de effecten van thuis werken en de wens om in de toekomst (vaker) thuis te

[4] Cronbach's alpha=0,851

werken. Wie in de toekomst vaak thuis wil werken verwacht er veel positievere effecten van dan wie nooit of zelden thuis wil werken.

Figuur 14. Verwachte effecten van thuis werken naar de huidige, vroegere en gewenste frequentie van thuis werken

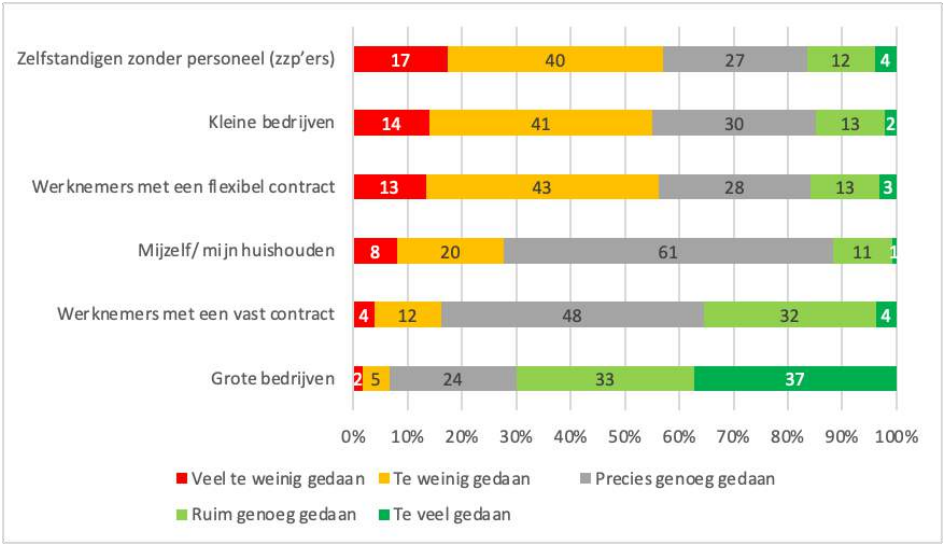

Noot *: Alleen respondenten die aangeven thuis te kunnen werken

De waardering van de steunmaatregelen van de overheid

Tijdens de coronacrisis heeft de overheid tal van noodmaatregelen genomen om de effecten van de lockdowns zoveel mogelijk te beperken. We hebben de respondenten gevraagd of zij vinden dat de overheid over het algemeen genoeg heeft gedaan voor verschillende groepen. We zien in Figuur 15 een tweedeling: relatief veel respondenten vinden dat de overheid genoeg of zelfs te veel heeft gedaan voor grote bedrijven en, in mindere mate, voor werknemers met een vast contract, terwijl een meerderheid vindt dat de overheid te weinig heeft gedaan voor zelfstandigen zonder personeel, kleine bedrijven en werknemers met een flexibel contract. We hebben de respondenten ook gevraagd of zij vinden dat de overheid genoeg heeft gedaan voor henzelf/hun huishouden. De meningen daarover lopen meer uiteen: ruim een kwart vindt dat de overheid te weinig voor hen heeft gedaan, een op de acht voldoende of te veel en drie op de vijf precies genoeg.

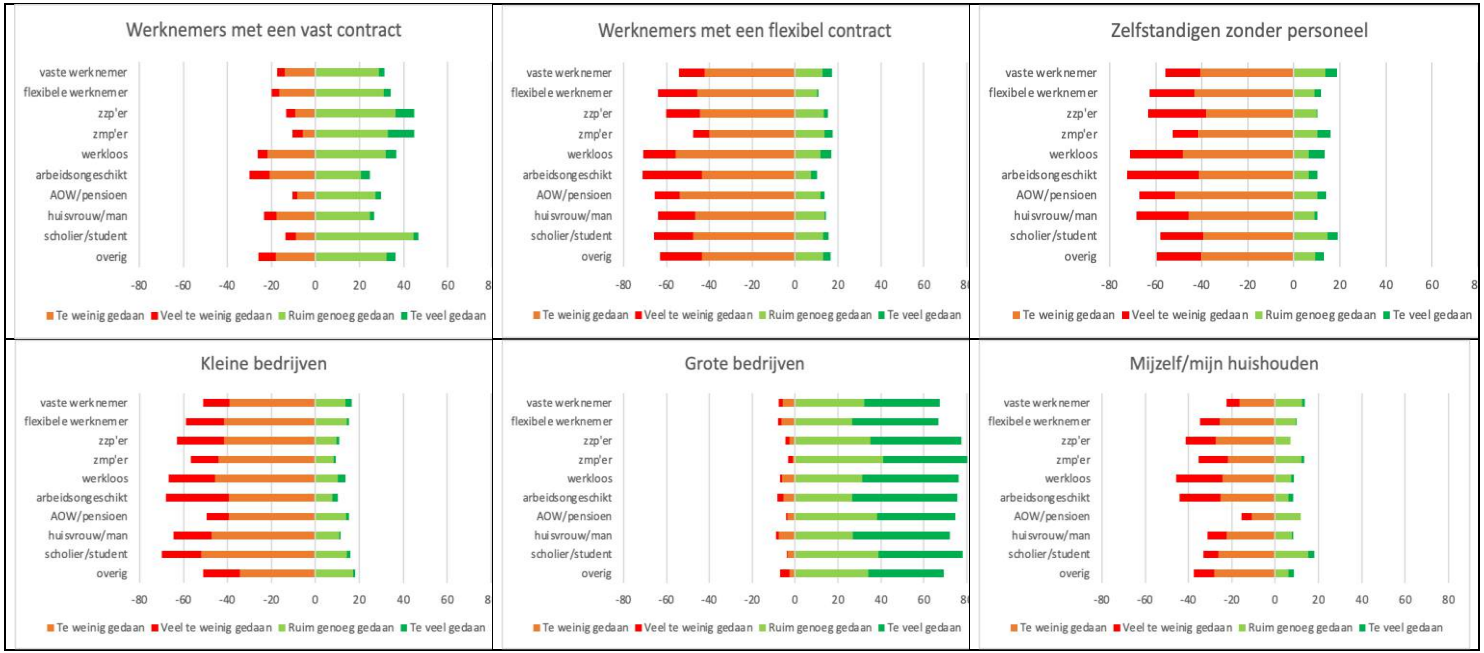
Figuur 15. Vindt u dat de overheid tijdens de coronacrisis over het algemeen genoeg heeft gedaan voor verschillende groepen (% van alle respondenten)

Verschilt de beoordeling van de toereikendheid van de overheidsmaatregelen tussen respondenten in verschillende sociaaleconomische categorieën? Figuur 16 laat zien dat deze verschillen niet bijzonder groot zijn. Alle categorieën geven op hoofdlijnen hetzelfde oordeel als in Figuur 15 is weergegeven. Zo vinden in iedere sociaaleconomische categorie méér respondenten dat de overheid ruim genoeg of te veel heeft gedaan voor werknemers met een vast contact dan voor werknemers met een flexibel contract. Ook is er in alle categorieën brede overeenstemming dat er te weinig is gedaan voor zelfstandigen zonder personeel en kleine bedrijven en ruim genoeg of te veel voor grote bedrijven. Zelfstandigen denken hier nauwelijks anders over dan werknemers of niet-werkenden.

De beoordeling van de toereikendheid van de overheidsmaatregelen voor de respondent zelf en diens huishouden varieert iets meer en is min of meer in overeenstemming met de beoordeling voor de verschillende groepen. Hoewel in alle categorieën een groter percentage vindt dat de overheid te weinig heeft gedaan voor henzelf dan ruim genoeg of te veel, vinden AOW'ers en gepensioneerden en werknemers met een vast contract vaker dat de overheid genoeg voor hen heeft gedaan dan werknemers met een flexibel contract en zelfstandigen. Werklozen oordelen met meest negatief over wat de overheid voor hen heeft gedaan. Dit wordt waarschijnlijk verklaard door het feit dat een op de drie werklozen zegt het werk te zijn kwijt geraakt als gevolg van de coronacrisis. Dat ook arbeidsongeschikten erg negatief zijn over de overheidsmaatregelen voor henzelf komt wellicht doordat zij menen dat hun arbeidsmarktperspectieven tijdens de crisis verslechterd zijn, terwijl er geen specifieke maatregelen voor hen genomen zijn.

Figuur 16. Beoordeling van toereikendheid van overheidsmaatregelen naar sociaaleconomische status (% van respondenten per categorie)

De gevolgen van de coronacrisis voor gezondheid en financiën

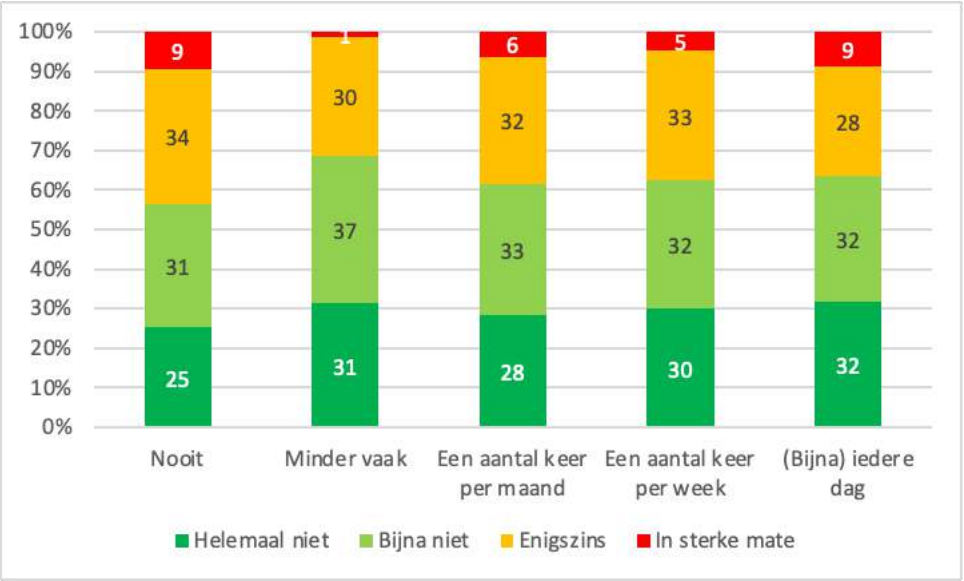
Tot slot hebben we aan de respondenten twee vragen voorgelegd over de gevolgen van de coronacrisis voor hun welbevinden. Tabel 4 laat zien dat twee op de vijf werkenden zich enigszins of in sterke mate zorgen maken over de gevolgen van de coronacrisis voor hun gezondheid op het werk. Iets meer dan een op de vier maakt zich helemaal geen zorgen.

Tabel 4. In hoeverre maakt u zich door de coronacrisis zorgen over uw gezondheid op het werk? (% van de werkende respondenten)

Helemaal niet	28,0
Bijna niet	31,8
Enigszins	31,6
In sterke mate	8,6
Totaal	100,0

Bestaat er een verband tussen het al dan niet thuis werken en zorgen over de gezondheid op het werk? Figuur 17 laat zien dat dit nauwelijks het geval is. Respondenten die niet of zelden thuis werken maken zich niet of nauwelijks meer zorgen dan respondenten die meerdere keren per week thuis werken. Een verklaring zou kunnen zijn dat het causale verband in twee richtingen loopt: wie thuis werkt loopt minder gezondheidsrisico's op het werk simpelweg omdat men weinig op het werk komt, maar tegelijkertijd zouden respondenten juist veel thuis kunnen werken *omdat* zij zich zorgen maken over de gezondheid op het werk.

Figuur 17. Zorgen over de eigen gezondheid op het werk en de frequentie van thuis werken (% per categorie van thuis werken)

Uit Tabel 5 blijkt dat de gevolgen van de coronacrisis voor de financiële situatie variëren tussen de respondenten. Een op de acht zegt dat de financiële situatie van het huishouden is verslechterd, een op de vijf dat deze is verbeterd en twee op de drie zeggen dat ze niet is veranderd.

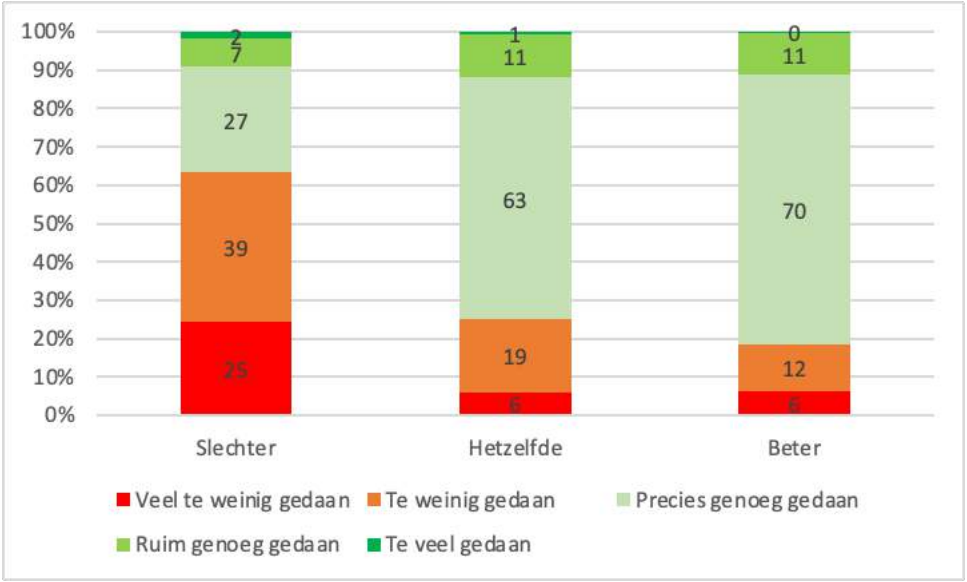
Tabel 5. Als u de huidige financiële situatie van uw huishouden vergelijkt met die voor de coronacrisis, zou u dan zeggen dat deze beter is geworden, slechter is geworden, of hetzelfde is gebleven? (% van alle respondenten)

Slechter	11,9
Hetzelfde	67,4
Beter	20,6
Totaal	100,0

Niet onverwacht is er een duidelijke relatie tussen de verandering in de financiële situatie en het antwoord op de vraag of men vindt dat de overheid

genoeg heeft gedaan voor 'mijzelf/mijn huishouden' (Figuur 18). Respondenten die zeggen dat hun financiële situatie is verslechterd vergeleken met vóór de coronacrisis vinden ook in ruime meerderheid dat de overheid (veel) te weinig heeft gedaan voor henzelf en hun huishouden. Respondenten van wie de financiële situatie hetzelfde is gebleven of is verbeterd vinden juist in ruime meerderheid dat de overheid precies of ruim genoeg heeft gedaan voor henzelf en hun huishouden. Blijkbaar acht een ruime meerderheid van degenen die er financieel op achteruit zijn gegaan de overheid daarvoor medeverantwoordelijk.

Figuur 18. Opvatting over toereikendheid van overheidsmaatregelen voor de respondent zelf en het eigen huishouden naar de verandering in de financiële situatie sinds de coronacrisis (% van alle respondenten die vinden dat de financiële situatie slechter is geworden, hetzelfde is gebleven dan wel is verbeterd)

Conclusie

De coronapandemie heeft niet alleen een grote impact gehad op de hoeveelheid en de aard van het werk, maar ook op de waarde en waardering van werk. De Nederlandse bevolking is tijdens de crisis betaald werk (maar ook vrijwilligerswerk) minder centraal gaan stellen in het leven en is het gezin, vrienden en bekenden, en vrije tijd belangrijker gaan vinden. Een aantal aspecten van het werk zijn mensen tussen 2019 en 2021 wel belangrijker gaan vinden. Dat betreft enerzijds de zekerheid om niet ontslagen te worden of zonder werk te komen en 'niet te veel druk of spanning'. Anderzijds zijn mensen ook de maatschappelijke waarde en waardering van het werk belangrijker gaan vinden, zoals werk waarin je andere mensen kunt helpen, een baan die nuttig is voor de samenleving, werk waar mensen in het algemeen waardering voor hebben en werk waarin je bijdraagt aan het oplossen van sociale, maatschappelijke of milieu-gerelateerde problemen.

Vooral jongeren – en in het bijzonder scholieren en studenten – zijn zowel betaald werk als het gezin, vrienden en bekenden en vrije tijd tijdens de coronacrisis belangrijker gaan vinden. Zij zeggen ook het vaakst dat zij werkzekerheid en de sociale contacten op het werk belangrijker zijn gaan vinden.

Bijna driekwart van de respondenten zegt dat de hoeveelheid betaalde werkzaamheden sinds de coronacrisis niet is veranderd. 11% is minder gaan werken of is het werk geheel kwijtgeraakt, terwijl 14% zegt dat de werkzaamheden zijn toegenomen. In de handel en horeca en in de cultuur, sport en recreatie zegt echter meer dan de helft dat de hoeveelheid werk minder is geworden of dat men het werk is kwijtgeraakt.

Een op de drie werkenden geeft aan dat de sociale contacten op het werk sinds het begin van de crisis zijn verslechterd en een op de vier dat zij meer druk of spanning ervaren. Het percentage werkenden dat vindt dat hun loon is verbeterd, dat zij meer zelf kunnen beslissen hoe zij hun werk uitvoeren en dat

hun baan nuttiger is voor de samenleving is echter groter dan het percentage werkenden dat vindt dat deze aspecten verslechterd zijn.

In mei 2021 werkte de helft van de werkenden ten minste enkele keren per week thuis (en 37% bijna dagelijks), terwijl dit voor de coronacrisis slechts een op de zes was. In de toekomst wil 45% van de werkenden het liefst ten minste enkele keren per week thuis werken. Van degenen die in hun huidige werk thuis *kunnen* werken is dit zelfs 62%. Werkenden verwachten vooral positieve effecten van thuis werken op het zelf kunnen beslissen over hoe zij hun werk uitvoeren, de hoeveelheid werk die zij gedaan krijgen en de concentratie tijdens het werk. Een ruime meerderheid verwacht echter dat de relatie met collega's of met klanten (in geval van zelfstandigen) zal lijden onder thuis werken.

Bij de waardering voor de steunmaatregelen die de overheid tijdens de coronacrisis heeft genomen zien we een scherpe tweedeling. Een meerderheid vindt dat de overheid te weinig heeft gedaan voor zelfstandigen zonder personeel, voor flexwerkers en voor kleine bedrijven. Maar liefst 70% vindt dat de overheid genoeg of zelfs te veel heeft gedaan voor grote bedrijven, terwijl zo'n 40% vindt dat er ook genoeg is gedaan voor werknemers met een vast contract. Dit oordeel verschilt weinig tussen mensen met een verschillende arbeidsmarktpositie. Drie op de vijf respondenten vinden dat de overheid precies genoeg heeft gedaan voor henzelf en hun huishouden, maar ruim een kwart vindt dat de overheid onvoldoende voor hen heeft gedaan.

Samenvattend concluderen we dat de coronacrisis forse effecten heeft gehad, niet alleen op de hoeveelheid en de aard van het werk, maar ook op de waarde en waardering van het werk. De centraliteit van betaald werk in het leven is wat afgenomen ten voordele van gezin, vrienden en bekenden en vrije tijd. In het werk zijn mensen vooral werkzekerheid, niet te veel druk of spanning en de maatschappelijke betekenis van het werk belangrijker gaan vinden. Van de verschillende aspecten van het werk vinden de werkenden dat vooral de sociale contacten sinds de coronacrisis zijn verslechterd. Nu we tijdens de

coronacrisis massaal thuis zijn gaan werken, willen velen dat dit in de toekomst ook zo blijft, in ieder geval voor enkele dagen per week.

Nederlanders zijn kritisch over de steunmaatregelen van de overheid. Vooral voor zzp'ers, flexwerkers en kleine bedrijven zou de overheid niet genoeg hebben gedaan.

AIAS-HSI Kort & Bondig reeks

De reeks Kort & Bondig omvat korte publicaties waarin bondig de resultaten van recent uitgevoerd onderzoek van AIAS-HSI worden gepresenteerd. De reeks is bedoeld voor ieder die snel kennis wil nemen van de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek, maar niet de tijd of de interesse heeft om een geheel onderzoeksrapport door te nemen. Voor de lezer die zich verder in het onderzoek wil verdiepen worden afzonderlijk AIAS-HSI Working Papers gepubliceerd die een uitgebreide verantwoording en weergave van het onderzoek en de resultaten bevatten.

Informatie over AIAS-HSI

AIAS-HSI is ontstaan uit de samensmelting van twee onderzoeksinstituten van de Universiteit van Amsterdam: het Amsterdams Instituut voor Arbeids-Studies (AIAS) en het Hugo Sinzheimer Instituut (HSI).

AIAS-HSI is een instituut voor multidisciplinair onderzoek en onderwijs op het terrein van (de regulering van) arbeid. Het onderzoek richt zich vooral op de veranderingen die zich voordoen op het terrein van arbeid, zowel in Nederland als internationaal.

AIAS-HSI heeft tot doel om interdisciplinair onderzoek op dit terrein te stimuleren, coördineren en uit te voeren. Daarbij wordt gebruik gemaakt van inzichten uit de rechtswetenschap, sociale wetenschappen, economie en andere disciplines.

Voor meer informatie zie onze website www.aias-hsi.uva.nl.

Postadres

Postbus 15966
1001 NL Amsterdam

Bezoekadres

Nieuwe Achtergracht 166
1018 WV Amsterdam

AIAS-HSI

+31 20 525 3400 | aias-hsi@uva.nl | aias-hsi.uva.nl